

הצופה הנעלם

אחד הקריטריונים המובהקים להבנת תהליכי ישוב סכסוכים ומשא-ומתן, הוא שאלת "חשיפת הקלפים". האם מדברים עם "קלפים סגורים" מתחת השולחן או "קלפים פתוחים" על השולחן. המשמעות של "קלפים סגורים" – ניהול תחרותי שמתאפיין בחשדנות, בהעדר אמון, בניצול ציני בחולשתו של האחר. המשמעות של "קלפים פתוחים" – ניהול משלב שבא לידי ביטוי באמון, בשיתוף פעולה, התחשבות ואמפטיה בחולשתו של האחר.

הנחת היסוד בשני המודלים, התחרותי והמשלב, ששני הצדדים יושבים לבד סביב השולחן. התחושה שרק העצמי והאחר יושבים יחד בסביבה מבודדת ו"סטריילית", עלולה לתרום לתחושת החשדנות והעוינות או מאידך לעודד את הצדדים לבנות אמון מתוך מבט אינטרסנטי מובהק שרק בסביבה של אמון, שני הצדדים יוצאים נשכרים W-W.

ברם, כשצדדי המחלוקת נמצאים בתחושת חרדה מפני סביבה שאינה סטריילית, במציאות שכזאת הנסיבות משתנות לחלוטין. כל אחד חושש שמא וקיים גורם נעלם "הצופה הנעלם", שבדרך לא ברורה עוקב אחר כל תנועה בתהליך המשא-ומתן וכול ניסיון הערמה נצפית ומתועדת בזמן אמיתי. בתנאים אלו אווירת הסטרייליות משתבשת לחלוטין.

פרשת "קדושים" (פי"ט) אכן מלמדת אותנו כי אין בעולם סביבה סטריילית. אין אפשרות למשחק שבו "הקלפים מתחת לשולחן". קיים תמיד "צופה נעלם" שרואה ורושם הכול. בלי מצלמה, בלי רשם קול, ללא הנכחה עצמית, בלי שמישהו יחוש בו: "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני ה' "

את הפסוק הזה ניתן לפרש בדרך פשוטה, באופן שהתורה אוסרת עלינו לשים מכשול בדרכו של העיור. מי מאתנו אינו יכול להזדהות עם הצו הזה? מדובר בדרישה בסיסית שכול אדם עם נורמות בסיסיות חש מחוייבות לא רק שלא להכשיל את העיור, אלא אף לסייע לו בדרכו. מדובר בנורמה טבעית ומתבקשת. אולם, במידה וכך היה הפירוש, לא היה עוד טעם להוסיף בסוף הפסוק "ויראת מאלהיך", כי הרי דבר זה מסור לבריות ששוללות התנהגות שכזאת מכול וכול, ולכן כמעט ואין צורך בציווי (כך מסביר בעל שפתי חכמים).

לאור הקושי הזה, מוציא רש"י את המקרא מפשוטו ומציע פרשנות אחרת: "לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו". מדובר אפוא בעיור קוגנטיבי. אדם שלא מבין בתחום מסויים וחברו מנצל את "עיוורונו" ומוליך אותו שולל. מאוד מפתה לעמוד מול אדם ביתרון מקצועי יחסי, ולעוף לו עצה שתועיל לעצמי ותפגע באחר. לכאורה, אין אדם שיוכל לזהות כוונות זדוניות. לעיתים קורה, שגם העצמי נמצא על גבול דק שבו הוא עצמו הולך שבי אחר "כוונותיו הטובות" כביכול. מדובר אפוא, בסביבה סטריילית לכאורה שאף לא אחד מזהה את "הקלפים" האמיתיים של העצמי. חוץ מ"הצופה הנעלם".

לכן, מסביר רש"י, מדוע כה חשוב להשלים את הציווי הזה במאמר שחותם את הפסוק: "ויראת מאלהיך אני ה' ". כך משלים רש"י את פרשנותו הנפלאה: "לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשטט ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושה ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך". בניגוד לתחושה סובייקטיבית של העצמי שהוא עומד לבדו מול האחר "העיור", התורה מזהירה שהוא לא בסביבה סטריילית. ישנן "מצלמות" אולטרסאונד" שחודרות את ליבו של האדם ומזהות מה בדיוק כוונתו. לא ניתן להסתירן כי מדובר ב"מצלמות" מתוחכמות של אלוהים שחודרות הכול. כיוון שכך, האדם כבר אינו יכול לחוש בטוח. אין מציאות סטריילית בעולם. אין רגש, מחשבה או כוונה שהאדם יכול לשמור לעצמו ועם עצמו בלבד. במציאות שכזאת, האדם בהכרח יחוש כי בין אם הוא מעוניין ואם לאו, "הקלפים" שלו תמיד נמצאים גלויים על השולחן.